

# NOVE KNJIGE

---

Dr Zoja Bojić

IMAGINARNE DOMOVINE - UMETNOST

DANILE VASSILIEFFA

Zadužbina Andrejević, Beograd, 2007.

---

“Otac australijskog modernizma” bio je jedan Rus, slikar i skulptor Danila Vassilieff, koji je u periodu od neposredno pre Drugog svetskog rata do smrti 1958 stvarao u Melburnu. Kao

usamljeni émigré umetnik ruskog porekla u Australiji, Danila Vassilieff je svojim delom ne samo približio svojim novim sugrađanima kulturu iz koje je potekao, već je tim primerom i sledećim generacijama émigré umetnika omogućio da sopstveno nasleđe dožive kao legitimni integralni deo svog rada. Ova monografija je prva ozbiljna analiza stvaralaštva umetnika Danile Vassilieffa i značaja kulturne memorije Slovena za autohtonu i émigré umetničku praksu u Australiji u dvadesetom veku. Životni i umetnički put Danile Vassilieffa mogu da se sagledaju kao jedna velika i neprestana avantura. Slučajni émigré, Vassilieff je rođen u području Rostovana-Donu 1899, a umro u Melburnu 1958. Prema zapisima samog Vassilieffa, školovao se na vojnoj akademiji u Sankt

Peterburgu a zatim je period 1917 - 1921 proveo boreći se u građanskom ratu protiv Crvene armije kada je uhvaćen u Bakuu, odakle je pobjegao u Persiju. Tokom sledeće dve godine putovao je kroz Aziju i 1923 dospao u Australiju, prvo u Darwin. Tu je radio na izgradnji železničke pruge, a zatim je živeo u Kvinslendu gde je radio na plantažama šećerne trske. Godine 1929 otisnuo se prvo u Šangaj a zatim u Evropu gde je, kako se veruje, kraće vreme proveo u Parizu, a odatle je otišao za Brazil 1930. U Rio de Žaneiru Vassilieff je tokom te i sledeće godine studirao slikanje u ateljeu ruskog émigré umetnika Dimitrija Ismailovicha. Ubrzo je počeo da izlaže i do 1934 je, stalno putujući, održao brojne (prodajne) samostalne izložbe u Džordžtaunu, Britanskoj Gvajani, Zapadnoindijskim ostrvima i drugim mestima regiona, i najzad, u Londonu. U Evropi, umetnik je sledeće dve godine proveo putujući po Iberijskom poluostrvu i u Britaniji, stalno slikajući i izlažući. Vassilieff se vratio u Australiju 1936 kao profesionalni slikar. Prvo se nastanio u Sidneju gde je izlagao u Mekvori galeriji (Macquarie Galleries). Ubrzo zatim, 1937, naselio se u Melburnu i u njegovoj blizini počeo da gradi kuću "Stonigrad." Predavao je crtanje u obližnjoj eksperimentalnoj školi Koor-nong do 1946, i zatim, sredinom 1950-ih u nekoliko škola po manjim mestima u okolini.

Vassilieff je slikao i regularno izlagao u Melburnu od 1937, uključujući: Ridel galeriju (Riddell's Galleries) 1937, 1938, 1940. i 1943. godine, Velaskez galeriju (Velasquez Gallery) 1944, Majer galeriju (Myer Gallery) 1947, Taj galeriju (Tye's Gallery) 1949. i 1950, Stenli Ko galeriju (Stanley Coe Gallery) 1951, i Galeriju savremene umetnosti (Gallery of Contemporary Art) 1957. Takođe je redovno izlagao na grupnim izložbama, uključujući godišnje izložbe Grupe savremenih umetnika (Contemporary Group Exhibition) u periodu od 1936 do 1941 i godišnje izložbe Društva savremenih umetnika (Contemporary Art Society) u periodu od 1941 do 1957. Od 1947. njegovo stvaralaštvo uključuje skulpturu koju je takođe izlagao ali sa znatno manje komercijalnog uspeha.

Družio se sa grupom mlađih umetnika okupljenih oko velikih dobrotvora, intelektualaca Džona i Sandej Rid (John i Sunday Reed), kao što su Sidni Nolan (Sidney Nolan), Albert Taker (Albert Tucker) i Artur Bojd (Arthur Boyd) koji su kasnije širom sveta proslavili slikarsku "školu" Melburna. Ta grupa umetnika je i prozvala Danilu Vassilieffa "ocem australskog modernizma."

Velika posthumna izložba Danile Vassilieffa Memorial Exhibition of the Paintings and Sculpture of Danila Vassilieff održana je 1959. u Muzeju moderne umetnosti (Museum of Modern Art) u Melbournu. Među najznačajnijim muzejskim izložbama gde je bilo izloženo njegovo delo je bila *Rebels and Precursors: aspects of painting in Melbourne 1937 - 1947*, na kojoj su bila prikazana dela drugih umetnika melburnškog kruga kao što su već pominjani Artur Bojd, Sidni Nolan, Albert Taker, i Džon Persival (John Perceval) i Josl Bergner (Josl/Yosl Bergner). Tokom tačno pedeset godina od smrti Vassilieffa održano je veoma mnogo izložbi u javnim i komercijalnim umetničkim ustanovama u Australiji na kojima su prikazani neki aspekti njegovog opusa. Veći broj njegovih dela nalazi se u Muzeju moderne umetnosti (Museum of Modern Art), u mestu Hajde (Heide) kod Melburna.

Ova monografska studija se prvenstveno bavi osvetljavanjem uloge opusa Danile Vassilieffa u umetnosti Australije i u umetnosti globalne emigracije Slovena u dvadesetom veku. Odbacujući formalne hijerarhije i oslanjajući se na građu objavljenu pre tačno dvadesetpet godina kaogod i na novu građu, ona ukazuje na fenomene koji se pojavljuju u umet-

nikovom ukupnom delu. Studija pokazuje kako se ruske kulturne tradicije, i kulturne tradicije Slovena u širem smislu, pojavljuju u delu ovog umetnika i zatim, preko tog dela, u opusu drugih ključnih umetnika u Australiji. Istraživački postupak u ovoj monografiji zasniva se prvenstveno na metodologiji istorije umetnosti, ali takođe podrazumeva korišćenje metoda drugih disciplina kao što su istorija, istorija književnosti i filologija, istorija pozorišta, istorija mitologije, etnografija, slavistika i vizantijske studije.

Istorija umetnosti Rusije ne zna za Danilu Vassilieffa. Brazil, zemlja u kojoj je stekao slikarsko obrazovanje ranih 1930-ih, i čija je umetnost obeležena delima drugih émigré umetnika slovenske kulturne memorije, takođe ne zna za značaj koji je Vassilieff imao za umetničko stvaralaštvo u Australiji. Iako su ga njemu savremeni umetnici i oni kasnijih generacija smatrali rodonačelnikom australske moderne, istorija umetnosti Australije stvaralaštvo Danile Vassilieffa ne poznaje dovoljno dobro niti mu pridaje odgovarajući značaj. O problemu posmatranja njegovog stvaralaštva iz australske perspektive i o isključivo australskom kontekstu njegovog dela, raspravlja se u poglavlju "Danila Vassilieff: life and times" ("Danila Vassilieff: život i vremena"). Ovde se takođe govori o razlozima zbog kojih Australija iz vremena Vassilieffa nije mogla da razume njegovo delo i razlozima zbog kojih savremenija Australija, njena istorija umetnosti i umetničke institucije, to takođe do sada nisu bili u prilici da učine. U poglavlju pod nazivom "Chinese whispers" ("Pokvareni telefoni") razmatraju se izvori modernističkog likovnog izraza Danile Vassilieffa. Tako se pokazuje da ga je australska istorija umetnosti zabunom prozvala umetnikom "seljačke filosofije" i "čedom folkloru" i da je naprotiv Vassilieff u umetnost Australije zaista doneo tekovine nekoliko različitih struja modernizma i drugih likovnih tradicija koje je upoznao u Sankt Peterburgu 1915, u Parizu 1929, u Brazilu u periodu između 1930. i 1933. godine, i u Londonu i na Iberijskom poluostrvu 1934. i 1935. Među modernističkim tradicijama izdvaja se pre svega stvaralaštvo ruske umetničke emigracije. To stvaralaštvo uključuje ruski neo-primitivizam i avangardu 1920-ih, iskustvo umetnika Mir iskustva (Svet umetnosti) u Rusiji i van nje, i sintezu umetničkih formi predstava ansambala Ruskog baleta u Evropi. Veoma značajno, pažnja se ovde posvećuje modernističkim tendencijama umetnosti Brazila ranih 1930-ih godina, ustanovljenim posle vanrednog uspeha *Semana de 22*, revolucionarnog prevrata u umetnosti Brazila 1922. Takođe se ukazuje na značaj ekspresionističkih tradicija umetnosti Evrope uključujući Vassilieffu savremene stvaraoce ali i dela umetnika prošlih epoha kao što je to El Greko. Od posebnog je značaja ukazivanje na povezanost opusa Danile Vassilieffa sa tradicijama ikonopisanja prvenstveno ruskih umetnika rostovsko-suzdaljske škole.

Poglavlje "Translation" ("Prevod") daje pregled ideja koje se manifestuju u opusu Danile Vassilieffa i koje su zatim imale velikog ođeka u umetnosti Australije. Poreklo ovih ideja je u kulturnoj memoriji Danile Vassilieffa i u mnogim kulturnim, umetničkim i književnim tradicijama Rusije i Slovena. U ovom poglavlju raspravlja se o ključnom pojmu mita i njegovom pojavljivanju u delu Vassilieffa inspirisanom gostovanjem ansambala Ruskog baleta u Australiji na nekoliko turneja tokom perioda od 1936 do 1940. godine. Pojava Ruskog baleta u Australiji predstavljala je prvi veliki susret dveju kultura. Na émigré umetnika je ostavila dubokog traga, legitimišući njegov novi alegorični izraz obojen humorom, i posebno umetnikovu inspiraciju mitologijom njegove sopstvene kulturne memorije. Ova mitologija se u delu Danile Vassilieffa reflektuje u nekoliko tematskih celina koje

nisu uvek i hronološke celine. To su mitski svetovi scen-skih predstava Ruskog baleta, ruskih skaski, hrišćanske mitologije i legendarizovane istorije. Danila Vassilieff u ovaj sistem mitova sopstvenog kulturnog porekla uključuje i mitologizaciju svog australijskog okruženja.

Mitski svet umetnika Danile Vassilieffa je direktno povezan sa nekoliko pojmova koji predstavljaju njegove nerazdvojne delove. To su pojam anti-heroja, ženskog principa, snaga prirode i umetnikove anime.

U ovoj monografiji se pojam anti-heroja posmatra u okviru širih tradicija, mitoloških i knjiž evnih, Rusije i Slovena, i posebno u likovnom opusu Danile Vassilieffa. Takođe se razmatraju pot-kategorije ovog pojma evidentne u delu Vassilieffa kao što su to umetnikov pokušaj da ostvari lik popularnog folk-heroja iz njegovog australijskog okruženja; umetnikovo uvođenje pojma heroja odsutnog iz samog dela; umetnikovo identifikovanje vrhunskog heroja ruske tradicije transponovanog na strano tle Australije; prikazivanje borbe protiv sila zla koje Vassilieff identifikuje kao mitski lik Kaščeja Besmrtnog; i najzad umetnikova samo-identifikacija sa hrabrim ali i delimično komičnim likom (odsutnog) anti-heroja.

Pojam ženskog principa nadovezuje se na građu istraženu u ovoj monografiji. Polazeći od brojnih portreta žena koje je Vassilieff naslikao, ovde se raspravlja o njegovom idealnom liku žene, i najzad o liku žene na jednom drugom, višem planu, liku koji je pandan silama zla oličenim u Kaščeju Besmrtnom. Taj lik se u stvaralaštvu Danile Vassilieffa pojavljuje pod nekoliko različitih naziva, Džin, (Jean), žarptica (Firebird) i Lilith (Lilith). Primenjujući postupak sličan onom kojim u svom delu samo simbolično predstavlja heroja koji je zapravo fizički odsutan iz tog dela, Vassilieff i ovde često izostavlja prikazivanje samog ženskog lika koji se međutim jasno navodi u nazivu slike i na koji jasno aludira njen sadržaj.

U okviru rasprave o umetnikovom prikazivanju snaga prirode navodi se nekoliko pojmova koji obeležavaju opus Danile Vassilieffa. Među njima je iskustvo émigré umetnika koji pokušava da svoju novu ali trajnu sredinu obogati svojim sećanjem na pejzaž sopstvenog kulturnog nasleđa. Ukazujući na pojam isokefalije i značaj te tekovine ruskog ikonopisa na mnoge tradicije ruske umetnosti i umetnosti moderne, ovde se posebno ukazuje na njen značaj u opusu Danile Vassilieffa. Umetnikovo predstavljanje imaginarnog i stvarnog sveta na istoj slici ili u istoj grupi skulptura, u kombinaciji sa njegovim primenjivanjem zakona isokefalije, omogućilo mu je da prikaže totalnu animiranost i personifikaciju prirode. Ovakva animiranost prirode je takođe karakteristika nekoliko mitoloških tradicija Rusije i Slovena, među kojima su skaske i Krilovljeve basne. Personifikacija prirode je takođe osobina mnogih likovnih i književnih tradicija kulturne memorije Danile Vassilieffa, očevidna u najstarijim knjiž evnim delima kao što je Slovo o Polku Igovoru.

Najzad, monografija otkriva i razmatra veoma značajan motiv u stvaralaštvu Danile Vassilieffa, njegovo predstavljanje lika psa. Ovaj lik se pojavljuje u umetnikovim delima od njegovih najranijih sačuvanih radova, iz Brazila ranih 1930-ih, do onih dela u kojima je prisustvo ovog lika neočekivano, kao što su to njegove slike sa hrišćanskom tematikom. Uobičajen i očekivan način pojavljivanja lika psa u delima Danile Vassilieffa evidentan je pre svega u onim slikama koje za svoju tematiku imaju ulične scene, a koje su jedine od svih njegovih dela svom tvorcu osigurale mesto u mnogim istorijama australijske umetnosti. Iako postoje deskriptivna istraživanja o pojavljivanju motiva psa

u umetnosti Australije, do sada se nije obratila pažnja ovom liku u stvaralaštvu umetnika Danile Vassilieffa. Poreklo lika psa kod Vassilieffa je dvojako: sa jedne strane, ulične scene stvarnog života, svakako i one koje su tematski obeležile jedan od aspekata umetnosti Brazila 1922 - 1933, poslužile su umetniku kao direktna inspiracija. Sa druge strane, poreklo ovog motiva je u tradiciji ruske umetnosti, posebno ikonopisanja, i stoga njegovo značenje u delu Vassilieffa treba shvatiti kao dublje. Postojanost predstave psa u stvaralaštvu Danile Vassilieffa ukazuje na to da je ovaj motiv umetnikovo duhovito predstavljanje simbola onih vrednosti koje taj lik u njegovoj kulturnoj memoriji oličava - bespogovorne ljubavi i vernosti.

Poglavlje o kulturnoj tranziciji "Cultural transition" razmatra komunikativnu moć umetnikovog opusa u kulturnoj sredini Australije i pojmove prevoda i tranzicije émigré likovnog stvaralaštva. Mit i simbol u umetnosti Australije, posebno u umetnosti melburnške škole u periodu posle Drugog svetskog rata, posmatraju se obično kao fenomeni koji su se samostalno stvorili u australijskoj sredini uprkos tome što ta sredina nije posebno pogodovala razvoju umetničkog stvaralaštva. Nasuprot tome, u ovoj monografiji se ukazuje na to da je stvaralaštvo tog i kasnijeg perioda rada nekoliko australijskih umetnika koji su ostavili dubljeg traga u umetnosti svoje rodne zemlje i u inostranstvu, obeleženo tekovinama opusa ovog émigré umetnika ruskog kulturnog porekla. Među tim umetnicima su Sidni Nolan i njegovo stvaralaštvo čiji je centralni lik australijski folk-heroj Ned Keli (Ned Kelly), Albert Taker i posebno onaj aspekt njegovog opusa koji sadrži društveni komentar, i Artur Bojd čije je delo bogato simbolizmom. Istovremeno, ukazuje se na činjenicu da su kasnija dela australijskih slikara Sidnija Nolana i Alberta Takerata takođe obeležena njihovim émigré iskustvom u Evropi, i da može da se uspostavi paralela u tome da su oba ova umetnika, slično kao Danila Vassilieff u Australiji, u svoja émigré stvaralaštva uneli sopstvenu kulturnu memoriju. Ovim se zaokružuje istraživanje koje pokazuje zašto je za ove, i druge umetnike, Danila Vassilieff predstavljao tako značajan uzor i na koje načine je dao svoj doprinos tokovima umetnosti u Australiji. Jednako važno, postavlja se i pitanje razmatranja doprinosa njegovog dela boljem razumevanju stvaralaštva ruske i slovenske umetničke emigracije moderne.

Monografija pokazuje da danas, u eri kada postoji razvijena svest o tome da duhovne kulturne tradicije daleko nadmašuju svoje geografske okvire, stvaralaštvo Danile Vassilieffa najzad može da dobije onaj svetski značaj koji mu i pripada.

#### O KNJIZI:

"Zoja Bojić je proučavanju stvaralaštva Danile Vassilieffa pristupila kao intelektualac koji se slobodno kreće prostanstvima svetske umetnosti i istovremeno prati zbivanja u Australiji otvorenoj za sve vrednosti i posvećene sopstvenoj tradiciji i izvornoj kulturi. Taj dramatični spoj, ta uzbudljiva oplodnja predmet je ovog zavidnog dela." - Profesor Dragan Nedeljković, profesor emeritus Univerziteta u Nansiju, redovni član Evropske akademije nauka, umetnosti i književnosti u Parizu. "Dr Bojić's thesis makes a useful contribution to the understanding of the multicultural aspects of the Australian art scene. Working from primary sources, she has assembled a unique body of material which is of considerable significance for the understanding of complex phenomena in Australian art" - Professor Sasha Grishin, AM, FAHA, William Dobell Chair of Art History, Australian National University

Sadržaj (Contents): Acknowledgments. Abstract. Abstract (na srpskom). Abstract (na ruskom). Introduction. Chapters: Danila Vassilieff, life and times; Chinese whispers; Translation; Cultural transition. Endnotes. Bibliography. Index. Summary (Rezime na srpskom). Summary (na ruskom). Images (reprodukcije). Broj strana: 144, uključujući naslovnu stranu

u boji, 28 kolor reprodukcija i 6 crno-belih reprodukcija format: 24 cm x 16.5 cm

Recenzenti: Profesor Sasha Grishin (ANU, Kanbera, Australija); Profesor Dragan Nedeljkovic (Evropska akademija nauka, umetnosti i knjizevnosti u Parizu); Andrej Tarasjev (Društvo za očuvanje spomena na Ruse u Srbiji)